

כתר הכנים

כתר תורה להנצחת שלושה חללי מלחמת העצמאות, מבני קהילת פדואה

במסגרת תרגום מסמכי הארכיון של רמות השבים מהשפה הגרמנית, עורר את תשומת הלב פתק קטן, הממוען לקהילת פדואה, ובו תודה מקהילת רמות השבים על תרומת הכתר ודיווח על אירוע הכנסתו לבית הכנסת עם לוחית ההנצחה של שלושה חללים: מרדכי ואוריאל מורפורגו ונתן רוסי. כצעד ראשון ביקשתי לברר אם הכתר מצוי כיום בבית הכנסת. ואכן, למרות שאיש מבאי בית הכנסת לא ידע על קיומו, הוא נמצא ונחשף.

תרגום המכתב:

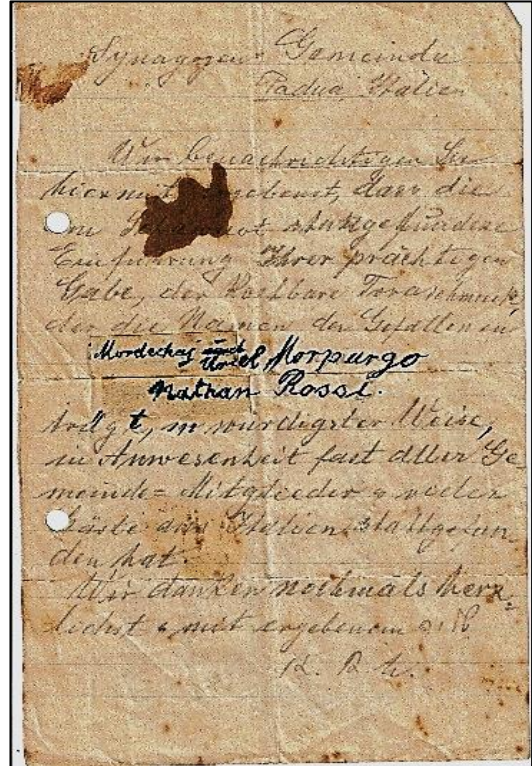
בית כנסת וקהילה, פדואה איטליה
אנחנו מעדכנים אתכם, עם כל הכבוד,
שהקישוט לספר התורה הינו מרשים ובעל
ערך. הוא נושא את שמות הנופלים: מרדכי
ואוריאל מורפורגו ונתן רוסי, בצורה מכובדת.
הוא הונס בנוכחות מרבית חברי הקהילה
והרבה אורחים מאיטליה.

אנחנו מודים שוב מקרב לב,

שלום,

[חתימות של חברים/ות בקהילה]

KRH

הפתק שנמצא בארכיון

מכאן החל מסע חקירות לבירור זהותם של שלושת החללים. בעזרתם של אנשים רבים, ובעיקר של אורה מורפורגו-הבר, בתו של מרדכי ז"ל, נחשף סיפור חייהם הקצרים, חיים של אמונה, מסירות והקרבה לציונות ולעצמאות מדינת ישראל.

למנוחת נפשות הקדושים
מרדכי ואוריאל בן חיים
מורפורגו
ונתן בן גד רוסי
מעיר פאדובה
שנפלו לחירות ארצנו
תשי"א

לוחית ההנצחה שהוצמדה על הכתר, כל צילומי הכתר בכתבה הם של רוני בירם

סיפורי החלטים¹

אוריאל (אדגרדו) מורפורגו - Uriel Morpurgo

פדואה, איטליה, כ"ב בניסן התרפ"ג (8.4.1923) –
חיפה, ארץ ישראל, י"ב בניסן תש"ח (21.4.1948)

הצילום באדיבות
אורה מורפורגו - הבר

בהיותו בן 16, עלה לארץ בגפו, במסגרת עליית הנוער ונקלט בבית הספר החקלאי 'מקווה ישראל'. משפחתו נשארה באיטליה במהלך מלחמת העולם. בשנת לימודיו במקווה ישראל, בילה את חופשותיו בבית משפחת דודו פדריקו לוצאטו ברמות השבים וראה בהם הורים מאמצים. גם בהמשך דרכו, לאחר שסיים את לימודיו ועבד במקומות שונים בארץ, הייתה משפחת לוצאטו בחזקת משפחתו הקרובה בארץ, וכתובתו הייתה רמות השבים. בשנת 1944 התגייס, כחבר קיבוץ דגניה לחייל – הבריגדה היהודית, נלחם באירופה ובסיום המלחמה מסר את תעודותיו לפליט שעלה באמצעותן לארץ והוא עצמו נשאר באירופה ופעל במסגרת 'המוסד לעלייה ב' בהברחת עולים לארץ. אורי חזר ארצה באפריל 1947. בספטמבר אותה שנה החל את לימודיו בחיפה, כתלמיד בשלוחת סמינר הקיבוצים וכשומע חופשי בטכניון. אבל כאשר החלו המאורעות, בעקבות החלטת החלוקה (כ"ט בנובמבר) הוא נטש את ספסל-הלימודים, התגייס ל'הגנה' והיה למפקד כיתה בגדוד 22 של חטיבת 'כרמלי'. אורי נהרג ב-21.4.1948, בניסיון סיוע ללוחמים הנצורים בבית הנגי'אדה בחיפה. הובא למנוחת עולמים בחיפה.

אוריאל כחייל בבריגדה עם עלי לוצאטו
באדיבות אורה מורפורגו - הבר

פדריקו לוצאטו עם ילדי משפחת מורפורגו
באדיבות אורה מורפורגו - הבר

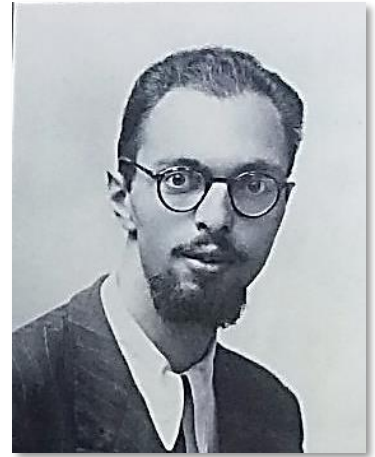
¹ סיפורי החלטים מובאים כאן בקיצור רב. סיפורם המלא והמסמכים המעידים עליו, שמורים בארכיון.

מרדכי (מרקו) מורפורגו - Mordechay Morpurgo

פדואה, איטליה, י"ב בטבת תרפ"א (23.12.1920) –
שדה אליהו, ישראל, כ"ה בתמוז תש"ח (1.8.1948)

אחיו הבכור של אורי, סיים את בית הספר התיכון בעירו והתחיל את לימודיו באוניברסיטה. ב-1938 הצטרף להכשרה חלוצית, לקראת עלייה לארץ, אבל בגלל המלחמה 'נתקע' באיטליה עד לשחרורה באפריל 1945. רק אז מימש את חלומו, עלה עם אחותו הצעירה תרצה במרץ 1945, ושניהם הצטרפו לקיבוץ שדה-אליהו, קיבוץ דתי בעמק בית שאן. מרקו עבד בענף הדייג, ומלא תפקידים שונים בקיבוץ. ב-1946 נשא לאישה את חברתו מילכה ובאוקטובר 1947 נולדה בתם נורית.

הצילום מאתר שדה אליהו

מרקו נפל בקרב לכבוש המשלטת תל-אטום, החולש על שדה אליהו. הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות בטירת צבי. בתו השנייה, אורה, נולדה לאחר נפילתו.

נתן (גואלטיירו) רוסי - Nathan Rossi

מילאנו, איטליה - י בשבט תרפ"ז (13.1.1927) –
משלטי חוליקאת-כאוכבה, ישראל, י"א בתמוז תש"ח (18.7.1948).

בגיל שלוש עבר עם הוריו גוידו ואמיליה קרימי לעיר פדואה, שבה למד עד גיל שש-עשרה. בשנים 1943 – 1945 הוא ומשפחתו הסתתרו במנזר ברומא עד לשחרור איטליה. כבר בסוף 1944 הצטרף רוסי להכשרה ציונית-חלוצית. בסוף מרץ 1945 עזב את רומא ועלה לארץ במסגרת עליית הנוער.

לאחר שנת לימודים במקווה ישראל ושהות בכמה קיבוצים, הצטרף באפריל 1948 לקיבוץ גבים בדרום.

הצילום מאתר מועצת שער הנגב

למרות שהיה חסר כל ניסיון קרבי, התנדב נתן ביולי 1948 יחד עם עוד תשעה חברים מהקיבוץ, לחיזוק שורות הלוחמים של חטיבת הנגב. בקרבות לכיבוש חוליקאת-כאוכבה, עלתה יחידתו, בגלל טעות בניווט על מארב מצרי.

נתן עם 22 לוחמים נפלו מאש המארב, גופות הנופלים נתגלו רק לאחר חודשים. נתן רוסי נקבר תחילה ברוממה וב-26.6.1950 הועבר למנוחת עולמים בבית הקברות בכפר ורבורג.

תולדות הכתר

הכתר, שתרמה קהילת פדואה, הוכנס לבית הכנסת של הקהילה הקטנה ברמות השבים בשנת תשי"א (1951). אבל מסתבר, בהתבוננות יסודית בכתר לאחר שנוקה, כי יש לו כנראה היסטוריה ארוכה. על פני הכתר נמצאה כתובת: בית הכנסת ק"ק רוויגו.

בעזרתו האדיבה של אוצר מוזיאון יהדות איטליה, מר דניאל ניב, התברר שהכתר שלנו שימש בעבר את קהילת יהודי העיירה רוויגו (רוביגו), קהילה שראשיתה במאה ה-15 ואולי עוד קודם לכן.

תשמישי הקדושה מבית הכנסת בעיירה הועברו לפדואה, הקרובה לעיירה זו, בשני אירועים היסטוריים (על פי אתר בית התפוצות): ב-1930 נותרו בקהילת רוויגו רק כמאה יהודים. באותה שנה נהרס הגטו של רוויגו יחד עם בית הכנסת, לצורך הרחבת מרכז העיר. ארון הקודש ורצפות השיש הועברו לבית הכנסת בפדואה.

כנראה שהקהילה בנתה בית כנסת חדש, אשר נתפס במלחמת העולם השנייה בידי הנאצים. אז רוב יהודי העיירה הצליחו להימלט. בתום המלחמה, בית הכנסת נמכר ותשמישי הקדושה נשלחו לפדואה. לא ידוע באיזה משני האירועים, הגיע הכתר לפדואה.

השאלה הבאה היא – איך/למה הגיע הכתר לקהילת רמות השבים?

אין לנו תשובה מתועדת לשאלה, אלא תשובה מסתברת בלבד: הוריהם של מרדכי ואוריאל מורפורגו, חיים ואמיליה מורפורגו, חברי קהילת פדואה, ברחו ממנה בשנת 1943, מאימת הנאצים והסתתרו בפירנצה. הם שבו לפדואה עם כיבוש איטליה בידי בנות הברית באפריל 1945. בסוף נובמבר 1947, עלו לארץ ישראל, שהו בה רק חדשים אחדים, ולאחר נפילת בנם אוריאל, חזרו לפדואה.

בעלייתם השנייה לארץ, ב-1951, התגוררו ברמות השבים למשך זמן מסוים, עד שהשתקעו בשדה אליהו.

ההנחה היא כי הם הביאו אתם את הכתר, שניתן לקהילת רמות השבים, כתודה על האימוץ של בניהם בעיקר של אוריאל, ועל הקבלה שלהם בכפר.

כאמור, זו השערה בלבד, לא נמצאה תשובה מוסמכת לכך.

מקורות המידע

רשימת המקורות שסייעה לחשוף את סיפורו של כתר הבנים, אנשים ומוסדות, ארוכה. כל אחד מהם תרם מידע ו/או הפנה למקור נוסף, בלעדיהם לא היה בידנו הסיפור המלא:

- חנה וינטר ותמר ישר - תרגמו את הפתק מגרמנית. לואי רוסו – תרגם הפתק ומכתב לאיטלקית.
- רוני בירם - 'גילה' את הכתר, דאג לניקוי ומצא את הכתובת הקדומה עליו.
- אריה סונינו; עלי לוצאטו; הרב אחיה, רבה של שדה אליהו; אורה (מורפורגו) הבר – תרמו פרטי מידע ביוגרפי על האחים מורפורגו.
- אלדד חרובי, תמר (רוסי) פורת, תרמו פרטי מידע ביוגרפי על נתן רוסי.
- מר דניאל ניב, אוצר מוזיאון יהדות איטליה – תרם מידע על הכתר עצמו וקהילת רוויגו.

אתרים ומוסדות:

- אתר 'יזכור' של משרד הביטחון;
- ארכיון בית הפלמ"ח;
- אתר שדה אליהו;
- אתר יד לבנים בחיפה;
- אתר מועצת שער הנגב;
- אתר בית התפוצות,
- אתר מוזיאון יהדות איטליה.

כתר הבנים' מוצג בחוליאון יהדות איטליה

לבקשת האוצר של מוזיאון יהדות איטליה בירושלים, הושאל 'כתר הבנים' (ראו כתבה בעלון הקודם, מס' 99), למוזיאון והוא מוצג שם בימים אלה.

ב-27.5.2021 יתקיים במוזיאון ערב שיוקדש לכתר, בנוכחות אנשי המוזיאון, קרובי הנופלים המונצחים על הכתר ונציגי הוועד, הארכיון ובית הכנסת של רמות השבים.